

Міністерство культури України
Республіканський методичний кабінет навчальних
закладів мистецтв і культури

СОЛЬФЕДЖІО

ПРОГРАМА

для музичних училищ із спеціальностей
№№ 0503 "Духові та ударні інструменти",
0504 "Народні інструменти"

Київ - 1993

Укладачі: С.П.Яценко, Л.М.Нестеренко,
викладачі Луганського музичного
училища

Рецензенти: О.М.Рудянський, професор
Донецької консерваторії ім.
С.С.Прокоф'єва
В.Г.Іванченко, кандидат
мистецтвознавства, завідуючий
кафедрою теорії музики та
композиції Донецької
консерваторії ім. С.С.Прокоф'єва;

О.З.Клеткіна, О.В.Харківська, викладачі
Дзержинського музичного
училища.

Відповідальний за випуск: С.П.Шинкаренко
Редактор: О.Г.Підсуха

Пояснювальна записка.

В циклі музично-теоретичних дисциплін у музичних училищах та інших музично-педагогічних закладах сольфеджіо займає одне з провідних місць.

Виховання музичного слуху має першорядне, фундаментальне значення для професійної підготовки майбутніх музикантів - виконавців і педагогів, незалежно від їх фахового профілю.

Курс сольфеджіо має на меті виховання у студентів добре організованого музичного слуху та пам'яті, прищеплення навичок чистого інтонування та запису музичного диктанту. Крім того, викладач сольфеджіо повинен розвинути у своїх вихованців здатність свідомо сприймати художній твір у цілому, вміння розкривати зміст і визначати рівень художньої цінності музичного твору.

Досягти цього можна лише за умови викладання курсу сольфеджіо в тісному взаємозв'язку з роботою у виконавських класах, з іншими музично-теоретичними дисциплінами - теорією музики, музичною літературою, гармонією, аналізом музичних творів тощо. Все це стане базою практичної роботи майбутніх виконавців і педагогів.

Методичні вказівки.

Основними формами роботи в курсі сольфеджіо на протязі всього періоду навчання є: сольфеджування, слуховий аналіз, музичний диктант. Кожний урок повинен охоплювати всі ці форми роботи. Крім того велику увагу на заняттях сольфеджіо слід приділяти інтонаційним, метроритмічним і творчим завданням, в процесі виконання яких саме й відбувається накопичення й усвідомлення нових гармонічних і мелодико-ритмічних труднощів.

Сольфеджування.

Сольфеджування є однією з основних форм роботи, що розвивають в студентів здатність сприймати й виявляти інтонаційну природу музики.

Крім того ця форма роботи сприяє розвитку таких навичок як:

- а) спів з листа та чисте інтонування;
- б) вільне відчуття особливостей музичної форми;
- в) оволодіння будь-якими метроритмічними труднощами музичних побудов, що виконуються;

г) вміння уявляти собі та реально відтворювати певні темпи та темпові зміни тощо.

Все це в цілому спрямоване на розвиток і вдосконалення самостійних виконавських навичок, що знадобляться майбутнім музикантам професіоналам.

Зміст цього розділу сольфеджіо у студентів народних, духових та ударних інструментів складає засвоєння одноголосся і двоголосся, доповнених співом чотириголосся.

Основними формами роботи в цьому розділі курсу сольфеджіо є: сольний та ансамблевий спів прикладів із різних збірників (вивчаються завчасно або співаються з листа); спів напам'ять, транспонування.

На протязі всього періоду навчання необхідно постійно виховувати у студентів прагнення чистого інтонування і метро-ритмічної точності відтворення музичного матеріалу. Крім того педагог повинен навчати студентів виконувати всі темпові та динамічні позначення відповідно до особливостей фразування у певній побудові. Сольфеджування того чи іншого прикладу вимагає завчасного ладотонального настроювання.

Особливо складні в інтонаційному або метроритмічному відношенні приклади мають бути опрацьовані більш детально з метою повного подолання всіх зазначених труднощів.

Усвідомлення мелодії під час її сольфеджування повинно бути не тільки інтервальним, але і, перш за все, функціональним, коли кожен з її звуків сприймається як певний ступінь ладу.

Багато часу в роботі над сольфеджуванням педагог повинен приділяти прищепленню студентам навичок внутрішнього уявлення музичного твору, тобто розвитку внутрішнього слуху.

Для цього можна рекомендувати спів деяких вправ "про себе" (інтонуючи їх в думці), з тим, щоб в будь який момент, за вказівкою педагога, переходити на спів вголос. Крім того, за вказівкою педагога, необхідно вміти відтворювати голосом окремі звуки або акорди з того чи іншого музичного прикладу.

Значну складність для групи студентів становить чисте інтонування багатоголосся. Злагоджений чистий спів багатоголосних творів дає змогу ознайомитись з великою кількістю хороших та інструментальних творів, розвиває художній смак, гармонічне почуття, почуття ансамблю та ін.

З другого семестру починається робота над засвоєнням двоголосного сольфеджування, а з п'ятого семестру слід починати роботу над гармонічним чотириголоссям.

Необхідно пам'ятати, що всі двоголосні приклади, які запропоновані для сольфеджування, слід спочатку проаналізувати з питання структури двоголосної тканини: характеру співвідношення голосів, сполучення утворених інтервалів, особливостей інтонаційного, метроритмічного і тонального аспектів та ін.

Дуже корисно виконувати двоголосні приклади не тільки дуєтом, але й індивідуально, сольфеджуючи один із голосів і граючи другий на фортепіано.

Опрацьовуючи двоголосні приклади у домашніх завданнях, студенти повинні проспівати кожен голос окремо. Це стосується і чотириголосних прикладів - спочатку слід вивчати кожен голос окремо, виконуючи інші голоси на фортепіано. В таких вправах за вказівкою педагога може відбуватися зміна голосів, які виконуються співом і на фортепіано.

Слід пам'ятати, що виховання слуху повинно ґрунтуватися на вивченні кращих зразків вітчизняної та зарубіжної музики, народної пісенної творчості.

Поряд із співом прикладів із посібників педагог повинен запропонувати студентам систематично співати з листа найрізноманітніші зразки музичної літератури. На молодших курсах потрібно пропонувати пісні, романси та нескладні інструментальні пієси, на старших курсах можна вивчати збірки пісень та романсів, вокальні та інструментальні ансамблі тощо.

Художні твори, що пропонуються для співу на уроках сольфеджіо, повинні включати всі елементи, що доступні студентам на кожному етапі навчання.

Під час співу художніх прикладів педагог повинен наполегливо домагатися від студентів художнього усвідомлення виконуваного твору. Це збагатить їх слуховий досвід, повно та всебічно сприятиме розвитку їх як професіоналів.

Слуховий аналіз.

Оволодіння навичками слухового аналізу є однією з найголовніших передумов як для успішного вивчення студентами курсу сольфеджіо, так і для повноцінного формування професійного музиканта в цілому.

В практиці викладання сольфеджіо застосовуються два види слухового аналізу:

- 1) аналіз і засвоєння елементів музичної мови;
- 2) аналіз цілісний, тобто аналіз різних елементів музичного твору у їхніх взаємозв'язках. Робота над цими видами аналізу здійснюється, як правило, паралельно.

Як матеріал для слухового аналізу окремих елементів музичної мови використовують:

- 1) звукоряди різних ладів;
- 2) окремі ступені ладу;
- 3) інтервали у мелодичному або гармонічному викладі, в ладі й від окремих звуків, прості і складені, окремі і ланцюжки, виконувані на фортепіано, на інших інструментах;
- 4) акорди - в ладі, або від окремих звуків, в різному розташуванні, у гармонічних послідовностях (строге чотириголосся або вільне, фактурне).

При засвоєнні елементів ладу необхідно звертати увагу на особливості різних звукорядів, на функціональну належність ступенів, інтервалів і акордів ладу, на характер тяжіння й розв'язання нестійких елементів ладу (ступенів, інтервалів, акордів) у стійкі.

При роботі поза ладом дуже важливо виробити відчуття фонізму інтервалів і акордів. Для цього можна рекомендувати виконувати окремі інтервали та акорди у різних регістрах, визначаючи на слух ступеневу й тонову величини, структуру акорду та його обернення.

Однією з важливих форм слухового аналізу є робота над акордами й акордовими послідовностями.

Перед тим, як перейти до вивчення акордових послідовностей, студенти повинні засвоїти кожний акорд відокремлено (в тональності або від заданого звуку).

Роботу над гармонічними послідовностями слід починати на першому році навчання. В цей період студенти опрацьовують найпростіші сполучення з двох чи трьох акордів (Т-Д₆-Т; Т₆-Д₄⁶-Т₆; Т₆-ІV₃⁷-Т₆ та ін.).

Далі слід переходити до слухового усвідомлення найбільш характерних гармонічних зворотів. Наприклад: І-ІV₄⁶-Д₆-Д₅⁶-Т; Т-ІV₆-К-Д₇-І(VI); 16-ІV-V₂-Т₆ тощо.

У наступні роки навчання рекомендується слухове засвоєння більш довгих гармонічних послідовностей з уживанням акордів всіх ступенів, секвенцій, відхилень і модуляцій.

Слуховий розвиток студентів вважається успішним, якщо вони наприкінці навчального року здатні відтворювати напам'ять (на інструменті або проспівати) послідовності з восьми-десяти акордів після двох-трьох прослуховувань.

При роботі над гармонічним чотириголоссям кожен педагог повинен прагнути до того, щоб матеріал для слухового аналізу випереджував теоретичний курс гармонії, що вивчається на цьому етапі.

На протязі всього періоду вивчення сольфеджіо практику слухового аналізу слід максимально насичувати музичними прикладами. Це стосується не тільки цілісного аналізу, а й аналізу елементів музичної мови. Наприклад:

- 1) коли вивчають діатонічні лади, для аналізу треба давати не тільки гамми-схеми, а й приклади з музичної літератури;
- 2) складаючи ланцюжки інтервалів, треба оформлювати їх у метроритмічному і структурному відношенні або брати приклади з пісенного двоголосся;

3) перед тим, як перейти до вивчення акордів і акордових послідовностей, педагог повинен підкреслити роль гармонії як одного з найважливіших засобів музичної виразності. Докладно зупинитися також на значенні гармонії як засобу формотворення (роль гармонії у різних частинах твору: експозиції, розробці і репризі; виразове значення різних видів кадансів та ін.)

Курс сольфеджіо має бути спрямований на виховання музиканта, здатного сприймати та відтворювати твір як цілісне явище в єдності змісту й форми,

визначати стиль та художню якість твору. Саме тому кінцевою метою розвитку навичок слухового аналізу є цілісний, всебічний аналіз музичного твору.

На відміну від аналізу окремих елементів музичної мови у цілісному аналізі перед студентами постає нове завдання: вміти охоплювати ціле, визначати особливості музичного розвитку, тобто сприймати музичну форму як процес.

Для того, щоб навчити студентів організовувати увагу при цілісному слуховому аналізі, педагог повинен підказати їм аналітичний план, за яким вони зможуть послідовно відповісти на всі поставлені запитання.

Приблизне коло питань, на які студенти повинні відповісти при слуховому аналізі:

1. Який зміст даного твору? Жанрові та стилістичні особливості п'єси. (До якої епохи та національної культури належить її автор?)
 2. Яка форма твору, її особливості (контрастність або подібність частин, їх масштабне співвідношення та ін.). Чому даний твір написано саме в такій формі?
 3. Визначити лад, темп, динаміку, розмір. Виявити характерні особливості ритмічного малюнку.
 4. Відзначити особливості мелодичного малюнку та прийоми розвитку мелодії. Встановити місце знаходження кульмінації.
 5. Визначити тональність твору.
 6. Який тонально-гармонічний план п'єси? Типи кадансів у закінченнях музичних побудов, проміжні тональності, прийоми відхилень, модуляції тощо.
- Найголовнішою передумовою успішного засвоєння цієї форми роботи буде вірна побудова педагогом занять із слухового аналізу.
- Відбираючи твори для аналізу, слід пам'ятати про різний рівень здібностей у групі.

Для набуття основних навичок цілісного слухового аналізу слід підбирати досить нескладні п'єси, хори, романси ("Дитячі сцени" Р.Шумана, "Дитячий альбом" П.Чайковського, "24 дитячі п'єси" В.Косенка, обробки пісень Л.Ревуцького та ін.).

Музичний диктант є однією з найскладніших форм роботи на уроках сольфеджіо і вимагає підвищеної уваги як від студентів, так і від педагога.

Цей вид роботи повинен проводитися на кожному занятті на протязі усього періоду навчання в училищі.

Розподіл диктантів за семестрами у процесі навчання:

одноголосні - на протязі усього періоду навчання;

двоголосні - починаючи епізодично з другого семестру і до закінчення навчання;

три-чотириголосні - починаючи з першого року і до закінчення навчання (у вигляді акордових послідовностей в тісному розташуванні);

чотириголосні - починаючи з п'ятого семестру і до кінця періоду навчання паралельно курсу гармонії у строгому гармонічному викладі. Оволодіння записом музичного диктанту виховує почуття стилю музики й значно збагачує музичну пам'ять.

Одеяка частина матеріалу для запису може бути відібрана з інструктивних посібників або створена педагогом. Здебільшого ж це повинні бути приклади з народної творчості, фрагменти з творів видатних вітчизняних та зарубіжних авторів.

Корисно практикувати запис не лише інструментальних, але й вокальних диктантів з текстом та тембрових диктантів.

Перш ніж приступити до запису музичного диктанту в його основній формі, кожен педагог повинен ретельно підібрати допоміжні форми роботи. Це

можуть бути: запис ритмічного малюнку після прослуховування мелодії, запис мелодії з попереднім аналізом, запис з пам'яті уривків із знайомих творів тощо.

Крім того навички запису музичного диктанту успішно розвиваються у таких формах роботи, як спів технічних вправ, спів з листа, слуховий аналіз, розвиток музичної пам'яті та ін.

Мелодичний диктант треба записувати лише з пам'яті у перервах між програванням.

Кількість програвань залежить від музичного матеріалу та від того, наскільки у студентів розвинена музична пам'ять. Але в будь-якому випадку не повинно бути більше десяти (максимум - дванадцяти) програвань, навіть якщо матеріал прикладів буде ускладнюватися.

Ні в якому разі не можна дозволяти стенографувати лише інтонаційну лінію диктанту без зазначення тривалості звуків.

Ще до запису диктанту студенти повинні уявити собі структуру мелодії, кількість побудов, характер каденційних зворотів, особливості мелодичного розвитку, ритміки, гармонічної основи й ладотонального розгортання. Охопивши усе в цілому, можна приступити до оформлення диктанту у деталях.

В першу чергу студенти повинні зосередити увагу на опорних розділах диктанту, тобто зафіксувати початок диктанту, середину та заключну каденцію.

Педагог повинен нагадувати студентам про необхідність тактування при записі нотного тексту як під час програвань, так і в інтервалах між ними. Адже тактування допомагає студентам усвідомити, запам'ятати всі ритмічні особливості музичного матеріалу.

Під час запису ритму диктанту (особливо при наявності в ньому дрібних тривалостей) студенти іноді записують звуки двічі більшими тривалостями, оскільки педагог диктує приклад у повільному темпі. Тому спочатку диктант слід програвати у справжньому темпі, а вже після того як студенти визначать темп і розмір, можна грати повільніше.

Систематична робота над двоголосним диктантом починається з третього семестру. Але до цього педагог повинен провести значну підготовчу роботу.

Багато часу слід приділяти аналізу інтервалів у гармонічній формі (як простих, так і складених).

Ще з першого року навчання слід ввести в практику інтервальні диктанти (послідовності з восьми-десяти інтервалів у тональності).

Першими зразками двоголосних диктантів повинні бути короткі фрази з рухом паралельними терціями та секстами, а потім - з помітним для слуху мелодичним і ритмічним контрастом голосів (наприклад № 601-650 із посібника М.Ладухіна "1000 прикладів музичного диктанту").

Головною метою роботи над двоголосним диктантом є вироблення гармонічного слуху, необхідного для кожного музиканта. Тому з самого початку роботи над диктантом дуже важливо прищепити студентам навички цілісного сприйняття двоголосся, тобто навички одночасного відчуття й усвідомлення обох голосів.

Для цього у попередньому аналізі слід звертати увагу студентів на функціонально-гармонічну основу послідовності, на інтервали на сильних або інших метричних долях такту, на співвідношення консонансів і дисонансів, на різні види голосоведення: (пряме, паралельне, скісне й протилежне), на особливості мелодичного й ритмічного малюнків кожного з голосів.

Найбільш зручно (у методичному відношенні) перехідною формою від одноголосся до двоголосся є приклади підголоскового складу, в яких максимально використовується вміння записувати одноголосся, ведучу мелодію, і разом з тим добре організовується слухання вертикалей в момент появи

двоголосся. В цьому випадку відокремлений запис кожного з голосів став неможливий, тому що обидва голоси або зливаються, або роз'єднуються.

Студентам рекомендується записувати мелодію, а у місцях появи двоголосся визначати (підписувати) інтервали, що виникають.

Навички одночасного запису обох голосів успішно розвиваються також у роботі над диктантами гомофонно-гармонічного складу, де нижній голос, що є основою гармонії, має чітко зазначену ладово-функціональну належність.

У диктантах поліфонічного складу імітаційного типу спочатку записують тему, потім - відповідь, а після цього - протиставлення.

Важливе місце в роботі над багатоголоссям у музичному диктанті повинні займати три- і чотириголосні приклади - акордові послідовності, що спрямовані на активне формування у студентів гармонічного слуху.

Запис акордових послідовностей в тісному розташуванні треба починати з першого курсу.

Побудови з п'яти-восьми акордів повинні бути записані з пам'яті після трьох-чотирьох програвань.

Поступово, розширюючи коло вивчених акордів, педагог повинен підвищувати рівень труднощів послідовностей, що пропонуються для запису.

Запис чотириголосних гармонічних диктантів може завершити слуховий аналіз гармонічного багатоголосся.

Гармонічні засоби, що використовуються у запису того чи іншого диктанту, не повинні відповідати змісту занять з курсу гармонії.

Робота над музичним диктантом не обмежується тільки класними завданнями. Всі види диктантів вимагають закріплення в домашній роботі.

Корисно опрацювати диктант таким чином:

1) запис двох: один пише, другий грає; запис з магнітної стрічки; 2) "самодиктант" - запис з пам'яті знайомої або просольфеджованої мелодії, двоголосного прикладу;

3) вивчення одно- чи двоголосного диктанту напам'ять з наступним відтворенням на інструменті чи нотному аркуші в іншій тональності, тощо.

Інтонаційні вправи.

Процес розвитку музичного слуху не може здійснюватись без роботи над різними інтонаційними вправами.

Для того, щоб оволодіти якимось елементом музичної мови, необхідно достатньо знати його теоретично, впізнавати на слух - необхідно вміти його проспівати.

Головною метою роботи над інтонаційними вправами є закріплення активним виконанням здобутих на уроці знань про елементи музичної мови та їх звукові образи.

При поступовому ускладненні у ладовому, ритмічному, інтонаційному відношеннях, вони допомагають студентам у засвоєнні і відтворенні всіх елементів музичної виразності, подоланні труднощів у співі з нот, музичному диктанті та слуховому аналізі.

Найважливішими з інтонаційних вправ є: спів гам і ступенів ладу, інтервалів та акордів на ладовій основі та від окремих звуків; гармонічних послідовностей, що включають альтерації, відхилення й модуляції; вправи для розвитку почуття ритму.

На перших роках навчання систематичну роботу щодо вивчення гам, ступенів, інтервалів, акордів (включаючи інтервальні та акордові послідовності) слід вести одночасно, дедалі ускладнюючи її. В наступні роки ці форми завдань залишаються у вигляді настроювання до слухового аналізу, диктанту, сольфеджування.

Засвоєння інтонаційного матеріалу проводиться паралельно в усіх формах роботи.

Для покращення знань і вмінь з інтонування різних елементів музичної мови, всі інтонаційні вправи потрібно спочатку слухати, далі - співати всією групою і лише після цього - перевіряти окремо кожного студента, усуваючи виявлені індивідуальні недоліки.

Велике значення в засвоєнні інтонаційного матеріалу курсу має звернення до музичної літератури. Музичні приклади повинні бути лаконічними за будовою, розкривати можливості того чи іншого елемента музичної мови.

При ознайомленні з художніми прикладами дуже корисно знайомити студентів з тими поняттями, які допоможуть їм у записі диктанту, сольфеджуванні (наприклад, з різними видами мелодичної фігурації). Усе це наближає студентів до розуміння й засвоєння інтонаційної системи як класичної, так і народної музики.

Маючи на меті закріплення вивченого матеріалу, необхідно включати інтонаційні вправи не тільки в роботу на уроках, але й у домашні завдання.

Творчі завдання.

Розвиток творчої ініціативи на уроках сольфеджіо сприяє більш емоційному й разом з тим свідомому ставленню студентів до музики, розкриває індивідуальні творчі можливості кожного з них, і, насамперед, допомагає у педагогічній та виконавській практиці.

Основними формами творчості у курсі сольфеджіо є імпровізація та композиція (складання).

Імпровізація передбачає створення невеликих побудов (в обсязі фрази або речення) безпосередньо на уроці. Кожна з цих побудов повинна відповідати певним технічним завданням. Це можуть бути: доспівування фрази, імпровізація мелодії на заданий ритмічний малюнок, варіювання невеликих послівоків.

Завдання на складання розраховані в основному на самостійну домашню роботу й включають, як правило, різні варіанти завдань на створення цілих побудов.

У роботі над формуванням творчих навичок кожен педагог повинен керуватись такими методичними принципами:

1. Всі вправи повинні бути тісно пов'язані з основними розділами курсу сольфеджіо (інтонаційними вправами, слуховим аналізом, диктантом тощо).

2. Творчі вправи повинні сприяти засвоєнню нових знань. Ефективність творчих вправ залежить від їх своєчасного включення в уроки сольфеджіо.

3. Робота з формуванням творчих навичок повинна проводитись регулярно, починаючи з перших уроків сольфеджіо.

4. Для того, щоб заняття творчістю були по-справжньому цінними, вправи повинні захоплювати всіх, навіть пасивних. Надмірне ускладнення творчих завдань приведе до формального підходу до цього виду роботи. У той же час сильним, творчо обдарованим студентам слід давати більш складні завдання.

5. Однією з обов'язкових умов творчої роботи є провідна роль емоційності. Безвиразна звукотворчість не залишає виразних слідів у пам'яті і не дає корисних навичок.

6. Всі творчі вправи, виконані у класі і вдома, при перевірці їх на уроках, вимагають від педагога делікатної, але вимогливої оцінки у присутності або за участю всієї групи. Найкращі роботи мають бути використані як матеріал для запису диктанту, співу з листа, транспонування та ін.

Контроль знань та облік успішності.

3 метою визначення повноти й тривкості знань студентів проводяться іспити.

Термін проведення іспитів визначено навчальними планами і проводяться наприкінці четвертого, сьомого та дев'ятого семестрів.

Після закінчення кожного семестру педагогом виставляється підсумкова оцінка успішності студента на підставі оцінок поточного обліку знань.

Під час проведення іспиту з предмета "Сольфеджіо" передбачаються відповіді як у усній, так і в письмовій формах.

Письмова форма відповіді проводиться в навчальний час, відведений на вивчення даного предмета (як правило, на останньому занятті).

Зміст предмета.

Перший рік навчання.

1. Лад та його елементи. Тональності.

Два види мажору і три види мінору у тональностях до чотирьох-п'яти ключових знаків.

Паралельно-перемінний лад.

Діатонічні лади народної музики (5-7 ступенні).

Стіякі та нестіякі ступені ладу.

Нескладні види хроматизму (для відповідно підготовлених груп).

2. Інтервали.

Основні інтервали натурального і гармонічного мажору і мінору; група тритонів (дві пари), група характерних інтервалів (зб.2 - зм.7; зб.5 - зм.4).

3. Акорди.

Головні тризвуки ладу з оберненнями і розв'язанням. Збільшений і зменшений тризвук з розв'язанням. Домінантсептакорд з оберненнями і розв'язанням у тоніку.

Відні септакорди і септакорди другого ступеня в основному виді з розв'язанням через обернення доміантсептакорду та безпосередньо у тоніку.

4. Метр і ритм.

Прості (2/4 3/4 3/8) і складні (4/4 6/8) метри і розміри.

Тривалості: α , \downarrow , \downarrow , \downarrow , \downarrow , \downarrow , \downarrow , \downarrow ; ритмічні групи: \downarrow , \downarrow , \downarrow , \downarrow ; різні види

заповнення четвертої долі:

та ін.

Прості види внутрішньотактових і міжтактових синкоп у розмірах 2/4, 3/4, 4/4.

Паузи, відповідні до зазначених тривалостей та їх групування в перелічених ритмічних групах.

Розділ II. Двоголосся.

Найпростіше двоголосся у співі з нот (з II семестру). Діатоніка та умовна діатоніка. Ясна гармонічна основа. Три типи співвідношення голосів: пряме, протилежне і скісне.

Метр і ритм: дво-, три- і чотиридольний розміри з використанням простої ритміки.

Практичні форми роботи.

1. Інтонанційні вправи в тональності:

* Педагог може обрати рекомендовані вправи, або запропонувати свої.

а) спів звукорядів:

- діатонічних різновидів мажору і мінору від 1-го і будь якого іншого ступеня, у межах октавного діапазону і у вигляді відрізків гами (на голосну, на різні склади або з назвою звуків);

- тетракордів різних видів мажору і мінору;

- ладів народної музики;

- мелодичних зворотів, що містять характерні інтонації різних діатонічних ладів;

- діатонічних секвенцій з поступовим рухом мелодії у мотиві;

б) спів ступенів ладу:

- стійких у будь-якій послідовності;

- нестійких з розв'язанням і без розв'язання у стійкі;

- гамоподібних рухів від різних ступенів до тоніки;

- оспівування стійких ступенів нестійкими;

- мелодичних зворотів, пов'язаних із пониженням VI ступеня у гармонічному мажорі;

- мелодичних зворотів, включаючих оспівування VI і VI пониженого ступеня у гармонічному мажорі, VII і VII підвищеного ступеня у гармонічному мінорі.

в) спів інтервалів:

- всіх вивчених на різних ступенях мажору і мінору, з розв'язанням і без розв'язання, у будь-якій формі, одно- і двоголосно (з II семестру);

- інтервальних послідовностей (одно- і двоголосно);

- діатонічних секвенцій на мотиви з двох-трьох інтервалів;

г) спів акордів:

- будь-якого з вивчених у висхідному і нисхідному русі, з розв'язанням або з доведенням до тоніки;

- акордових послідовностей;

- діатонічних секвенцій, що мають в основі мотиву рух по звуках вивчених акордів;

- тризвуків головних ступенів та їх обернень у перемінному ладі;

- зіставленні однотонних гармонічних зворотів у перемінному ладі (наприклад, До мажор: I-IV⁶-V6-I, ля мінор: I-IV⁶-V6-I та ін.);

Від звука:

а) спів звукорядів:

- різноманітних тетракордів будь-якого виду угору і вниз в межах чистої квірти;

- гамоподібних послідовностей за різними схемами (Т-ПТ; ПТ-Т; Т-Т-Т та ін.);

б) спів інтервалів:

- інтонаційні інтервали на мотиви різних пісень ("пісенні трафарети");

- угору і вниз всіх вивчених (тритони і характерні інтервали без I з розв'язанням у мажорі і мінорі);

- ланцюжків інтервалів в одному напрямку або по черзі угору і вниз від отриманого звука (наприклад, угору ч.4, вниз м.б тощо);

в) спів акордів:

- одного і того ж виду - угору і вниз (наприклад, всіх тризвуків, всіх секстакордів, всіх квартсекстакордів);

° - як і у попередній вправі, але на основі запропонованого терційового або квінтового тону;

- малого мажорного, малого мінорного, малого із зменшеним, зменшеного септакордів угору і вниз (можлива й інша послідовність) без розв'язання і з розв'язанням у мажорі і мінорі;

- ланцюжків різних акордів у будь-якій послідовності.

2. Слуховий аналіз.

Визначення на слух:

- звукорядів і тетракордів двох видів мажору, трьох видів мінору і ладів народної музики;

- інтервалів і акордів у тональності і від звука в різних регістрах, в гармонічній і мелодичній формах, простих і складних (інтервалів), послідовностей акордів і інтервалів голосом, на інструменті або з наступним розв'ясненням.

Визначення на слух і усвідомлення у прослуханому музичному творі його характеру, ладу (включаючи діатонічні народні лади), форми (період, проста дво- і тричастинна); ритмічних особливостей, функцій вивчених акордів, гармонічних зворотів (гармонічний аналіз прослуханого уривку); мелодичних зворотів, що включають рух за звуками пройдених інтервалів і акордів.

3. Сольфеджування:

а) одноголосся - діатоніка і найпростіші види плавного хроматизму; транспозиція вивчених напам'ять прикладів на секунди угору і вниз, спів з листа;

б) гармонічне двоголосся (з II семестру) - діатоніка, основні види співвідношення голосів;

в) спів одно- і двоголосних прикладів з текстом із музичної літератури.

4. Диктант.

а) оноголосся - послідовне введення усіх перелічених інтонаційних і метроритмічних труднощів; запис диктантів з пам'яті з обмеженою кількістю програвань;

б) двоголосся (для відповідно підготовлених груп) - діатоніка, найпростіше двоголосся у паралельному та скісному русі, інтервальні послідовності;

в) три-чотириголосся, акордові послідовності у вузькому розташуванні (побудова з 5-8 акордів записується з пам'яті після трьох-чотирьох програвань).

5. Творчі завдання:

1) імпровізація коротких мелодичних побудов (в обсязі фрази або речення), що містять у собі конкретні технічні завдання: спів мелодій на запропонований метроритм, у означеному ладі, на вивчені інтервали, акорди, на основі гармонічної послідовності, наслідуючи який-небудь жанровий взірць тощо;

2) підбирання супроводу до знайомих пісень, диктантів, вивчених або складених мелодій;

3) складання п'єси-мініатюри у визначеному жанрі (8-16-ти тактів).

Другий рік навчання.

Розділ I. Одноголосся.

1. Лад та його елементи, тональності.

Три види мажору і мінору у тональностях до семи ключових знаків.

Альтерація і хроматизм. Альтеровані звукоряди мажору і мінору.

Допоміжні та прохідні хроматичні звуки. Відривки хроматичної гамми.

Відхилення у тональності першого ступеня. спорідненості з плавним веденням хроматичних звуків.

2. Інтервали.

Хроматичні інтервали мажору і мінору з розв'язанням:

а) збільшена кварта (зб.4) на I, II пониж., VI ступенях мажору і I, II пониж., IV пониж. ступенях мінору;

зменшена квінта (зм.5) на IV підв., V, II підв. ступенях мажору і IV підв., V, VII натур. ступенях мінору;

б) збільшена секунда (зб.2) на I, II пониж. ступенях мажору і III, IV пониж. ступенях мінору;

зменшена септіма (зм.7) на II підв., III ступенях мажору і IV підв., V ступенях мінору.

в) збільшена прима (зб.1) на II (II-II підв., II-II пониж.), IV, VI (VI-VI пониж.) ступенях мажору і II (II-II підв., II-II пониж.), IV (IV-IV підв., IV-IV пониж.), VII (VII-VII пониж.) ступенях мінору.

Тритони і характерні інтервали в умовах відхилень.

3. Акорди.

Септакорди другого (II7) та сьомого ступенів (VII7) з оберненнями і розв'язаннями (внутрішньотонально та безпосередньо в тоніку).

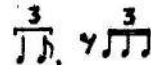
Тризвуки побічних ступенів ладу з оберненнями і розв'язанням (II33, III33, IV33, VII33) у натуральному і гармонічному мажорі і мінорі.

Побічні септакорди мажору і мінору.

4. Метр і ритм.

Закріплення вивчених метрів і розмірів. Вивчені ритмічні групи на різних долях метру. Розміри: 2/2, 3/2, 6/4.

Ускладнення ритмічного малюнку: більш складні види тріолей у розмірах 2/4, 3/4 та 4/4

тріолі у розмірах 3/8, 6/8

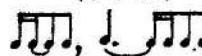

нота з двома крапками (♩), ритмічні групи із залігованими нотами:

(2/4, 4/4)

(3/8, 6/8)

Міжтактова синкопа у всіх пройдених розмірах.

Розділ II. Двоголосся.

Діатоніка і внутрішньотональна хроматика. Різні види мажору і мінору. Найпростіші види плавного хроматизму. Допоміжні та прохідні звуки (діатонічні та хроматичні). Затримання: підготовлене і не підготовлене. Предйом.

Метр і ритм: розміри 2/4, 3/4, 4/4; тривалості: ♩, ♪, ♪, ♪, ♪, ♪, ♪; паузи, нескладні види синкоп.

Практичні форми роботи.

1. Інтонаційні вправи.

В тональності: а) співзвукорядів:
- трьох видів мажору і мінору у тональностях до 7-ми знаків (одно- і двоголосно);

- альтерованих звукорядів мажору і мінору;
-звукорядів мажору і мінору з відрізками хроматичної гамми;

б) спів ступенів ладу:

- нестійких ступенів з наступною альтерацією і розв'язанням у стійкі ступені;

- хроматичних звуків, прилеглих до стійких ступенів;

- хроматичних допоміжних звуків до будь-якого ступеня ладу;

- хроматичних прохідних звуків між двома діатонічними ступенями;

- оспівування стійких ступенів ладу альтерованими нестійкими;

- спів різних сполучень ступенів ладу двоголосно ("столиця");

в) спів інтервалів:

- хроматичних інтервалів у пройдених тональностях мажору і мінору одно- і двоголосно;

- хроматичних і модулюючих секвенцій, які містять в основі мотиву тритони й характерні інтервали;

- одно- і двоголосних інтервальних послідовностей з відхиленням у споріднені тональності;

г) спів акордів:

- будь-якого з вивчених у тональностях до семи знаків з розв'язанням і без розв'язання;

- діатонічних і хроматичних секвенцій на мотиви з двох-трьох акордів із включенням септакордів другого, четвертого, п'ятого ступенів (II7, VII7, V7), а також побічних септакордів ладу;

- послідовностей з восьми-дванадцяти пройдених акордів у вузькому розташуванні з використанням діатонічних або хроматичних секвенцій;

Від звука.

Усі форми вправ зберігаються (див. вимоги I курсу, розділ "Інтонаційні вправи від звука").

2. Слуховий аналіз.

Визначення на слух:

- звукорядів трьох видів мажору і мінору, ладів народної музики;

- мелодичних зворотів з допоміжними і прохідними хроматичними звуками;

- інтервальних і акордових послідовностей, які містять найпростіші види відхилень (у паралельну тональність)

Визначення на слух і усвідомлення стилевих і жанрових особливостей прослуханих творів, їх ладу, форми, особливостей мелодичної і гармонічної мови (різні типи хроматичних звуків, рух по звуках пройдених акордів; половинна, перервана каденція; автентичні, плагальні і повні гармонічні звороти та ін.).

3. Сольфеджування.

а) одноголосся - діатоніка, внутрішньотональна і модуляційна хроматика (випадки нескладних відхилень у тональності першого ступеня спорідненості);

б) двоголосся - діатоніка гармонічного складу, плавний хроматизм, найпростіші види відхилень у тональності першого ступеня спорідненості;

в) двоголосся найпростішого поліфонічного (неімітаційного) складу діатоніка;

г) спів простих двоголосних прикладів з музичної літератури.

4. Диктант.

а) одноголосся - ускладнення одноголосся за рахунок введення хроматизмів;

б) двоголосся - діатоніка, три типи співвідношення голосів; найпростіші види хроматизму при ясній гармонічній основі, структурній чіткості й простоті співвідношення голосів;

в) три-чотириголосся - акордові послідовності вищого рівня труднощів, ніж на першому році навчання.

5. Творчі завдання.

1. Продовження роботи з імпровізації і складання мелодій у певних жанрах, формах, ладах і розмірах, із запропонованими інтонаційними і ритмічними особливостями відповідно до вивчених тем курсу.

2. Імпровізація й складання:

- на запропоновані метроритмічні схеми з наступним підбиранням акордів;

- мелодій з альтераціями (хроматизація даної мелодії альтерованими прохідними або допоміжними звуками).

Іспитові вимоги на II рік навчання.

1. Спів гам всіх вивчених видів мажору і мінору у тональностях до семи знаків включно; спів окремих ступенів (діатонічні і альтеровані) з розв'язанням нестійких у стійкі.

2. Спів звукорядів ладів народної музики (лідійського, міксолідійського, дорійського, фрігійського, пентатоніки).

3. Спів угору і вниз інтервалів від різних ступенів мажору і мінору (натурального і гармонічного) і від вказаного звуку з розв'язанням дисонуючих інтервалів.

4. Спів у ладі і від запропонованого звуку вгору і вниз всіх пройдених типів акордів з розв'язанням.

5. Визначення на слух будь-яких пройдених інтервалів у мелодичній або гармонічній формах. Визначення у ладі і поза ладом ланцюжків інтервалів.

6. Визначення на слух у ладі і поза ладом пройдених акордів (у вигляді окремих елементів або акордових послідовностей).

7. Сольфеджування з листа одноголосних і двоголосних прикладів з засвоєними метроритмічними і ладоінтонаційними труднощами.

8. Запис одноголосних і двоголосних диктантів в межах засвоєних труднощів.

Орієнтовні приклади.

Спеціальність №0503 "Духові та ударні інструменти":

а) одноголосся - М.Резник. Музыкальные диктаны, №№17, 26;

Е.Блинский, В.Олендарь. Музичний диктант. №№211, 214;

б) двоголосся - М.Резник. Музыкальные диктаны, №№238, 240, 273, 274.

Спеціальність №0504 "Народні інструменти":

а) одноголосся - М.Резник. Музыкальные диктаны, №№34, 42, 86, 88.

Н.Ладухин. 1000 примеров музыкального диктанта. № 403, 422;

б) двоголосся - М.Резник. Музыкальные диктаны, №№235, 240, 273, 274.

Рекомендовані зразки іспитивих білетів.

Спеціальність №0503 "Духові та ударні інструменти".

1. Інтонаційні вправи:

Проспівати:

1) в тональності Ре мажор:

- гаму у гармонічному виді;

- ступені I-V-VI-VI пониж.-V-VII-I;

- інтервали: в.3 (I), ч.5 (IV), зб.2 (VI пониж.), ч.4(V);
- акордову послідовність: 16-Д34-135-зм.VII7-Д56-1;
- 2) від звуку "фа":
- звукоряд міксолідійського ряду;
- інтервали: угору і вниз в.6, зм.5 з розв'язанням;
- акорди: угору і вниз мін.6, м, маж.2 з розв'язанням;

II. Слуховий аналіз.

Визначити:

- 1) у тональності мі мінор акордову послідовність у тісному тричотириголосному викладі: I-IV46-зм.VII7-I-IV6-K-Д7-1;
- 2) від будь-якого звука: гами, інтервали, акорди, відповідні до інтонаційних вправ.

III. Сольфеджування.

Проспівати:

- 1) мелодію з листа. Орієнтовні приклади: А.Писаревський. Сольфеджіо для музичних шкіл. ч.1, Одноголосся №№ 226-400;
- 2) двоголосний приклад дуєтом (з ф-но). Орієнтовні приклади: А.Писаревський. Сольфеджіо для музичних шкіл. ч.11, Багатоголосся №№ 3, 7, 35.

Спеціальність №0504 "Народні інструменти".

I. Інтонаційні вправи.

Проспівати:

- 1) у тональності ре мінор:
 - вгору гаму у мелодичному виді; вниз - з альтерацією ступенів;
 - ступені: III-II-VI-IV підв.-V-II-II пониж.-I.
 - інтервали: вгору ч.5 (I), вниз в.6 (від IV), вгору зм.7 (VII підв.), вниз ч.5 (від V)
- акордову послідовність: 16-1156-V2-16-117-VII56-Д34-135;
- інтервали: ланцюжком вгору і від отриманого звука вниз: м.7, в.3, зб.2 (з розв'язанням);
- акорди: ланцюжком вгору і від отриманого звука вниз: мін.6-м.мін.6-зб.35 (з розв'язанням).

II. Слуховий аналіз.

Визначити:

- 1) у тональності Сі-бемоль мажор акордову послідовність у тісному тричотириголосному викладі: 16-III35-III2-VI6-II-112г-зм.VII7-T35-VI6г-Д7-T35;
- 2) від будь-якого звука: гами, інтервали, акорди, відповідні до інтонаційних вправ.

III. Сольфеджування.

Проспівати:

- 1) мелодію з листа. Орієнтовні приклади: В.Флис, Я.Якубяк. Сольфеджіо для VII класу ДМШ. №№ 18-24;
- 2) двоголосний приклад дуєтом (з ф-но). Орієнтовні приклади: Б.Квартков, Г.Фридкин. Сольфеджіо. Ч.II Двоголосся № 45, 46, 47, 94; И.Способин. Сольфеджіо. Двоголосся, №№ 20-25.

Третій рік навчання.

Розділ I. Одноголосся.

1. Лад та його елементи, тональності.

Лади з двома збільшеними секундами (двічі гармонічний мажор і мінор). Різні види хроматичних звуків (взяті плавно і стрибком). Хроматична гама. Відхилення і модуляція у тональності I ступеня спорідненості.

2. Інтервали.

Хроматичні інтервали мажору і мінору:

Зменшена терція (зм.3) на VII, II підв. ступенях мажору і на VII підв, II і IV підв. ступенях мінору; збільшена секста (зб.6) на II пониж., IV, VI пониж. ступенях мажору і II пониж., IV пониж., V ступенях мінору.

3. Акорди.

Робота над вивченим матеріалом. Домінантсептакорд і ввідні септакорди в умовах відхилення. Акорди групи подвійної доміанти - альтерованої субдомінанти, ДД7 і ДДVII7 в оберненнях і розв'язаннях у доміанту, каданс з наступним доведенням до тоніки. Перехід акордів ДД у дисонуючі акорди групи субдомінанти з наступним доведенням до тоніки.

4. Метр і ритм.

Складні розміри 9/8, 12/8. Змішані розміри 5/8, 5/4, 7/4, 7/8; перемінні розміри.

Ускладнення ритмічного малюнку у вивчених розмірах: тріолі у розмірі 3/2, тріолі у сполученні з пунктирним ритмом, синкопами і залігованими нотами; ритмічні групи з тридцять другими

та ін.

Розділ II. Двоголосся.

Діатоніка, внутрішньотональна і модуляційна хроматика. Різні види хроматичних звуків: взяті плавно, стрибками, оспівуючі стійкий ступінь. Поступове посилення інтонаційно-ритмічної самостійності голосів, введення нескладних імітацій і канонів, найбільш уживаних метрів і розмірів, тривалостей і ритмічних фігур. Розміри 3/8, 6/8.

Розділ III. Гармонічне сольфеджіо.

Матеріал гармонічного сольфеджіо засвоюється паралельно з курсом гармонії, починаючи від трезвуків головних ступенів до субдомінантового септакорду II ступеня включно.

Практичні форми роботи.

I. Інтонаційні вправи.

В тональності: а) спів звукорядів:

- трьох видів мажору і мінору двоголосно;
- двічі гармонічних видів мажору і мінору;
- хроматичних мажорних і мінорних гам з оборотом на діатонічні ступені;
- мажорних і мінорних гам, що входять до складу тональностей і ступеня спорідненості із співом від одного й того ж звука;

б) спів ступенів ладу:

- стрибкових допоміжних звуків до стійких ступенів з наступним розв'язанням;
- стрибкових хроматичних звуків до будь-якого ступеня з наступним розв'язанням;
- різних сполучень діатонічних і хроматичних ступенів ладу в одно- і двоголоссі;
- послідовностей ступенів з відхиленням;
- в) спів інтервалів:
 - хроматичних і транспонуючих секвенцій одно- чи двоголосно з використанням вивчених інтервалів;

- одно- чи двоголосних послідовностей інтервалів, які містять відхилення в споріднені тональності;

г) спів акордів:

- акордових послідовностей у тісному три-чотириголосному викладі з використанням всіх вивчених акордів, діатонічних і модулюючих секвенцій, відхиленя у споріднені тональності;

д) спів акордів у чотириголосному викладі (гармонічне сольфеджіо):

- окремих акордів, від трезвуків головних ступенів ладу до септакордів другого ступеня, у запропонованому мелодичному положенні, розташуванні і з розв'язанням;

- зворотів з прохідними і допоміжними акордами;

- перерваних зворотів;

- послідовностей з 8-12 акордів.

Від звуку.

Всі форми роботи зберігаються; удосконалюється виконання завдань.

2. Слуховий аналіз.

Визначення на слух акордів і акордових послідовностей діатонічної системи мажору і мінору із застосуванням акордів подвійної домінанти - альтерованої субдомінанти, відхиленя у тональності першого ступеня спорідненості. Цілісний слуховий аналіз музичного твору з простими типами фактури.

3. Сольфеджування:

а) одноголосся - діатоніка і більш складні, ніж на другому році навчання види хроматизмів, відхилення і модуляції у тональності першого ступеня спорідненості;

б) двоголосся - гармонічний і поліфонічний склад, діатоніка і хроматизм, відхилення у тональності першого ступеня спорідненості; найпростіші види модуляцій;

в) транспонування одноголосних прикладів з нескладними видами хроматизмів вгору і вниз на велику і малу секунди;

г) спів нескладних чотириголосних прикладів з музичної літератури.

4. Диктант:

а) одноголосся - більш складні, ніж на другому році навчання, види хроматизмів; відхилення у тональності першого ступеня спорідненості;

б) двоголосся - гармонічний і поліфонічний склад, найпростіші види відхиленя у споріднені тональності;

в) чотириголосся - акордові послідовності у гармонічному викладі, які містять матеріал, відповідний курсу гармонії.

5. Творчі завдання:

- складання та імпровізація мелодій до запропонованої гармонічної схеми;

- вокальна імпровізація на запропоновані гармонічні схеми;

- докомпонування (імпровізація) періодів у гармонічній хоральній фактурі.

Четвертий рік навчання.

Розділ I. Одноголосся.

1. Лад та його елементи, тональності.

Робота з вивченим матеріалом. Модуляції у тональності першого ступеня спорідненості.

2. Інтервали.

Хроматичні інтервали мажору і мінору з розв'язанням:

дв. зб. 4 на VI пониж. ст. мажору і IV пониж. мінору; дв. зм. 5 на II підв. ст. мажору і VII натур. ст. мінору, дв. зб. 1 на II пониж. ст. мажору і IV пониж. ст. мінору.

3. Акорди.

Альтерація у акордах групи подвійної домінанти (акорди із збільшеною секстою).

Інші види альтерованих акордів: домінантовий септакорд та його обернення з підвищеною та пониженою квінтою; неаполітанський секстакорд і трезвук II низького ступеня.

4. Метр і ритм.

Особливі види ритмічного дроблення: будь-які види тріолей, дуолі, квартолі, квінтолі, секстолі тощо.

Складні види синкол: злігдані ноти тріолей, ліги і синкопи всередині груп дрібних тривалостей, паузи у перелічених групах простих і складних розмірів.

Розділ II. Двоголосся.

Різні види мажору і мінору з використанням альтерованих ступенів, що взяті плавно і стрибком, з відхиленням і модуляціями у тональності I-го ступеня спорідненості. Метр і ритм: прості й складні розміри, тріолі, синкопи, паузи на різних долях такту.

Розділ III. Гармонічне сольфеджіо.

Паралельно темам курсу гармонії, починаючи ввідними септакордами до альтерованих акордів групи подвійної домінанти.

Практичні форми роботи.

1. Інтонаційні вправи.

У тональності: а) спів звукорядів:

- будь-якого з вивчених ладів від вказаного ступеня одно і двоголосно;

- мелодичних і гамоподібних зворотів з відхиленнями і модуляціями у тональності I-го ступеня спорідненості на основі ввіднотності.

б) спів ступенів ладу:

- будь-які сполучення діатонічних і хроматичних ступенів ладу (одно- і двоголосно) з застосуванням відхиленя і модуляцій у споріднені тональності.

в) спів інтервалів:

- інтервальних "ланцюжків" (одноголосно) у висхідному або нисхідному русі, вказаному метроритмічному оформленні (ритмічне остінато) в будь-якому з пройдених ладів, включаючи народні;

- модулюючих секвенцій, що містять тритони, характерні і хроматичні інтервали;

- одно- і двоголосних інтервальних послідовностей з відхиленнями і модуляціями у тональності першого ступеня спорідненості;

г) спів акордів:

- акордових послідовностей у тісному три-чотириголосному викладі, з використанням альтерованих акордів групи домінанти і подвійної домінанти, відхиленя і модуляцій;

- діатонічних секвенцій з одного-двох акордів у народних ладах;

д) спів акордів у чотириголосному викладі (гармонічне сольфеджіо):

- окремих акордів (паралельно темам курсу гармонії), починаючи ввідними септакордами до альтерованих акордів подвійної домінанти включно, у заданому мелодичному положенні, розташуванні, з розв'язанням;

- фрігійських зворотів;

- діатонічних секвенцій з трезвуків і септакордів;

- послідовностей з восьми-дванадцяти акордів з включенням пройдених у курсі гармонії засобів.

Від звука: а) спів звукорядів:

- вгору і вниз (безперервно) вісім-десять звукорядів різних ладів;

- вгору і вниз в межах октави звукорядів різних тональностей від звука, змінюючи свою ладову функцію (наприклад, від звука "ре" звукоряди Ре мажору, Фа мажору, Сі бемоль мажору тощо);

б) спів ступенів ладу:

- функціонального переключення заданого звука у різні тональності та розв'язання у найближчий стійкий ступінь, а далі - тоніку (наприклад, звук "фа"-VI ст. тональності ля мінор: фа-мі-ля; "фа"-IV ст. тональності до мінор: фа-мі-соль-до та ін.);

в) спів інтервалів:

- з енгармонічним переосмисленням заданого інтервалу з розв'язанням і без нього (наприклад, зб.4-зм.5; зб.2-м.3; зм.7-в.6; зм.4-в.3; зб.5-м.6 тощо);

г) спів акордів:

- основного виду та обернень малого мажорного септакорду з розв'язанням як обернень Д7, ДД7, альтерованої ДД;

- основного виду та обернень малого із зменшеним септакорду з розв'язанням як обернень VII7, ДДVII7 (у мажорі);

- основного виду і обернень зменшеного септакорду з розв'язанням як обернень зм.VII7, зм.ДДVII7.

2. Слуховий аналіз: удосконалення уже засвоєних навичок.

3. Сольфеджування.

а) одноголосся - удосконалення ладової основи (перемінність, різні форми альтерацій, відхилення і модуляції у споріднені тональності); транспонування одноголосних прикладів з різними видами хроматизмів у межах терції;

б) двоголосся - гармонічний і розвинений поліфонічний склад, відхилення і модуляції у споріднені тональності;

в) спів одно-, дво- і чотириголосних прикладів з музичної літератури.

4. Диктант.

а) одноголосся - подальше ускладнення інтонаційної мови за рахунок хроматизації ладу, застосування відхилення і модуляції у споріднені тональності;

б) двоголосся - поліфонічний склад, більш складні (ніж на третьому році навчання) випадки відхилень у тональності 1-го ступеня спорідненості;

в) чотириголосся - гармонічні чотириголосні послідовності в межах періоду (паралельно курсу гармонії).

5. Творчі завдання.

1) Імпровізація та складання мелодій, які синтезують особливості різних ладів з наступним співом у вигляді інтонаційних вправ;

2) удосконалення раніш засвоєних навичок.

Іспитові вимоги за VII семестр.

1. Спів мажорних і мінорних гам в усіх тональностях з альтерацією нестійких ступенів, хроматичних звукорядів мажору і мінору, звукорядів всіх вивчених ладів.

2. Спів і визначення на слух хроматичних інтервалів з розв'язанням.

3. Спів і визначення на слух окремих акордів і акордових послідовностей в межах матеріалу, вивченого за рік.

4. Сольфеджування з листа мелодій, що містять різні види хроматизмів, відхилень і найпростіших модуляцій у споріднені тональності.

5. Сольфеджування з листа двоголосних прикладів дуєтом або з грою одного з голосів на фортепіано.

6. Запис диктантів:

а) одноголосний, в обсязі 8-12-ти тактів, з відхиленням у споріднену тональність, з включенням пройдених інтонаційних і ритмічних труднощів.

б) двоголосний - 8-ми тактовий (одно- або дворядковий) з внутрішньоладовою модуляційною хроматикою, розвиненими лініями голосів на ясній гармонічній основі.

Орієнтовні приклади.

Спеціальність 0503 "Духові та ударні інструменти" а) Одноголосся. М.Резник "Музыкальные диктанты" №№ 45, 51, 63; П.Калашник, А.Булгаков Музичні диктанти, мелодії для гармонізації. №№ 246, 249, 250;

б) двоголосся - Т.Мюллер. Двух и трехголосные диктанты. №№ 29, 32, 33;

Спеціальність 0504 "Народні інструменти"

а) одноголосся - Б.Алексеев, Д.Блюм. Систематический курс музыкального диктанта, №№ 206, 210, 212, 221; Н.Ладухин. 1000 примеров музыкального диктанта, №№ 411, 415;

б) двоголосся - О.Воронін. 50 двоголосних диктантів, №№ 1, 11, 15; И.Русяева. Двухголосные диктанты №№ 348, 356, 369;

Рекомендовані зразки іспитових білетів.

Спеціальність 0503 "Духові та ударні інструменти".

I. Інтонаційні вправи

Проспівати:

1) у тональності Сі-бемоль мажор:

- альтернативний звукоряд;

- інтервали: м.6 III - зб.4 IV - м.6 III - зм.3 II підв. - ч.1 III - дв.зм.5 II підв. - м.3 III;

- акордову послідовність ...

- від звуку "ре" інтервали I акорди (5-6 елементів) вгору і вниз від отриманого звука (ланцюжком): вгору маж. 4 6, вниз м.7, вгору малий маж. 5 6, вниз зб.4, вгору зб. 3 5 з розв'язанням у мінорі.

II. Слуховий аналіз:

1) акордова послідовність у гармонічному викладі паралельно курсу гармонії, наприклад:

2) від будь-якого звука: звукоряди ладів, інтервали, акорди відповідно до інтонаційних вправ.

III. Сольфеджування:

Проспівати з листа: Орієнтовні приклади:

а) одноголосся - А.Агажанов Курс сольфеджио ч.ІІ, №№ 99, 137, 170.

б) двоголосся (дуєтом з фортепіано): А.Писаревський Сольфеджио ч.ІІ Багатоголосся №№ 60, 77.

Спеціальність 0504 "Народні інструменти".

I. Інтонаційні вправи.

Проспівати:

1) у тональності Ля мажор:

- хроматичну гаму;

- інтервали зм.7 VII - ч.5 I - зм.3 I підв. - м.3 II - зм.5 IV підв. - ч.4 V - зб.6 VI ниж. - ч.8 V

- акордову послідовність:

2) від звуку:
- інтервали і акорди (5-6 інтервалів вгору і вниз ланцюжком). Наприклад, від звуку "сі": вгору малий зменш. 5 6, вниз зб.5, вгору зб.2, вниз мал. маж. 3 4, вгору зм.3 з розв'язанням.

II. Слуховий аналіз.

1) акордова послідовність у гармонічному викладі, наприклад I-D2-16-IV-146-IV6-II34-K-D7-I-II2-I;

2) від звука: звукоряди ладів, інтервали, акорди відповідно до інтонаційних вправ.

III. Сольфеджування.

Проспівати з листа:

1) одноголосний приклад. Орієнтовні зразки: А.Рубець, Одноголосное сольфеджио, №№ 97, 108; А.Островский, С.Соловьев, В.Шокин. Сольфеджио, №№ 19-64.

2) двоголосний приклад дуєтом - И.Способин. Сольфеджио. Двухголосие. Трехголосие, №№ 50-61, 70, 71.

П'ятий рік навчання.

Розділ I. Одноголосся.

1. Лад та його елементи, тональності.

Закріплення вивчення ладів: три види мажору і мінору, лади з двома збільшеними секундами, альтерований і хроматичний мажор і мінор, паралельно-перемінний лад, лади народної музики. Поняття про енгармонічну модуляцію (для відповідно підготовлених груп).

Мажоро-мінорні ладові системи.

2. Інтервали.

Закріплення вивчених інтервалів у повному обсязі курсу сольфеджіо.

3. Акорди.

Закріплення вивчених акордів у повному обсязі курсу сольфеджіо з включенням найбільш яскравих і поширених засобів мажоро-мінору:

а) тризвуки VI низького ступеня, III низького ступеня, III мажорного ступеня у мажорі;

б) тризвуки VI високого ступеня, "дорійська" субдомінанта у мінорі.

Енгармонізм малого мажорного і зменшеного септакордів (для відповідно підготовлених груп).

4. Метр і ритм.

Закріплення пройдених метрів і розмірів, ритмічних малюнків, поліритмія, поліметрія.

Розділ II. Двоголосся.

Модуляції у споріднені тональності, різні варіанти голосоведення, невідготовлений вступ і виключення голосів. Найбільш уживані прості і складні метри і розміри, ритмічні фігури у пройденому обсязі.

Розділ III. Гармонічне сольфеджіо.

Всі пройдені в курсі гармонії акорди, звороти, побудови у формі періоду з модуляцією у споріднену тональність.

Мелодична фігурація. Основні види неакордових звуків (діатонічні та хроматичні): допоміжні та прохідні звуки; підготовлене та невідготовлене затримання в одному і двох голосах).

Практичні форми роботи.

1. Інтонаційні вправи:

а) спів звукорядів:

- спів канонем звукорядів різних ладів одночасно (наприклад, сполучення натурального мінору і дорійського ладу)

б) спів ступенів ладу:

- у тональності - складних сполучень діатонічних, альтерованих і хроматичних ступенів у одно- і двоголосі;

- спів ступеня як тону якого-небудь акорду (наприклад, проспівати терцевий тон DD7; квінтовий тон зм.VII, тощо) з наступним розв'язанням.

в) спів інтервалів:

- в тональності - одно- і двоголосних послідовностей з елементами мажоро-мінору;

від звуку з енгармонічним переінтонуванням того ж самого тону (м.7-зб.б, в.2-зм.3, ч.4-дв.зм.3) з розв'язанням;

г) спів акордів:

- будь-якого з вивчених, прийнявши звук за певний тон акорду з наступним розв'язанням;

- акордових послідовностей в тісному три-чотириголосному викладі з уживанням мажоро-мінорних гармонічних зворотів;

д) спів акордів у чотириголосному викладі (гармонічне сольфеджіо);

- періодів з модуляціями у тональності і ступеня спорідненості;

- акордових послідовностей, застосовуючи найбільш поширені акорди мажоро-мінору.

2. Слуховий аналіз.

Визначення на слух усіх видів вивчених елементів музичної мови. Модуляційний період з наступним поясненням, співом або виконанням на інструменті. Цілісний музичний аналіз.

3. Сольфеджування:

а) одноголосся - оволодіння народно-пісенною мелодикою та елементами мелодики ХХ століття, ритмоінтонаціями джазової музики;

б) двоголосся - інструктивні приклади, дуєти з творів класичної та сучасної музики зарубіжних і українських авторів; обробки народних пісень;

в) чотириголосся - приклади із збірників, обробки народних пісень, уривки з творів різних за жанрами (наприклад, інструментальних квартетів).

4. Диктант:

а) одноголосся - підвищені інтонаційні та метроритмічні складності, модуляції у споріднені тональності;

б) двоголосся - поліфонічний склад з відхиленнями і модуляцією (для відповідно підготовлених груп) у споріднену тональність;

в) чотириголосся - послідовності з восьми-дванадцяти акордів у гармонічному викладі (запис цифруванням після шести-восьми програвань).

5. Творчі завдання.

Імпровізація та складання:

- періодів у гармонічній хоральній фактурі з модуляціями у споріднені тональності;

- мелодій у різних тональностях, що містять модуляції у споріднені тональності, звороти мажоро-мінору;

Іспитові вимоги за рік навчання.

1. Спів гам трьох видів мажору і мінору у тональностях до семи знаків, у них: різних видів альтерованих ступенів, хроматичних гам, звукорядів всіх вивчених ладів.

2. Спів вивчених інтервалів.

3. Спів акордів і акордових послідовностей.

4. Спів періоду з модуляцією у споріднену тональність.

5. Сольфеджування з листа мелодій, що містять засвоєні інтонаційні та метроритмічні труднощі, відхилення і модуляції у тональності і ступеня спорідненості.

* Вправа спрямована на ознайомлення з явищем поліладовості у музиці ХХ століття.

6. Сольфеджування з листа двоголосних прикладів (дуетом, з грою на фортепіано одного з голосів) гомофонного або поліфонічного складу.

7. Визначити на слух будь-які вивчені елементи музичної мови, період з модуляцією у тональність I ступеня спорідненості.

8. Записати диктанти:

а) одноголосний - в обсязі 8-12-ти тактів, в межах засвоєних труднощів;

б) двоголосний - в обсязі 8-10-ти тактів, на одному або двох рядках, з внутрішньолодовими і модуляційними хроматизмами, розвиненим голосоведенням, елементами поліфонії.

Орієнтовні приклади. Спеціальність 0503:

а) одноголосся - И.Русяева, Одноголосные диктанты. №№ 249, 259, 263, 263;

б) двоголосся - М.Резник. Музыкальные диктанты, №№ 305, 378, 381. Спеціальність 0504:

а) одноголосся - Б.Алексеев, Д.Блюм. Систематический курс музыкального диктанта, №№ 223, 224, 226;

б) двоголосся - П.Калашник, А.Булгаков. Музичні диктанти і мелодії для гармонізації, №№ 163-166.

Рекомендовані зразки іспитових білетів. Спеціальність 0503 "Духові та ударні інструменти".

I. Інтонційні вправи.

1. Проспівати у тональності до мінор:

а) звукоряди - вгору із двома збільшеними секундами, вниз - хроматичну гаму;

б) акордова послідовність типу: I35 - I6 - II56г - зм.ДДVII7б3 - Д35 - Д7 - VIн - II6н - I35 або хроматичну секвенцію з двох-трьох акордів (наприклад, ДД56 - Д2 - Т6 у низхідному русі);

в) модуляцію з Соль мажору у Ре мажор.

2. Проспівати від звуку "ля":

а) інтервали м.3-зб.2 вгору і вниз з розв'язанням;

б) акорди: малий мінорний терцквартакорд ДД34 з розв'язанням.

II. Слуховий аналіз.

Визначити на слух:

1) звукоряди ладів, інтервали, акорди, відповідні до інтонаційних вправ;

2) модуляцію у тональність I ступеня спорідненості.

III. Сольфеджування.

Проспівати з листа одно- і двоголосні приклади.

Орієнтовні приклади:

а) одноголосся - П.Драгомиров. Учебник сольфеджио. №№143-203;

б) двоголосся - И.Способин. Двухголосие, №№ 20, 22, 28.

Спеціальність № 0504 "Народні інструменти".

I. Інтонційні вправи.

1. Проспівати у тональності Сі бемоль мажор:

а) звукоряди - вгору гармонічний, вниз - міксолідійський;

б) хроматичну секвенцію з двох або трьох акордів (наприклад, ДД2-II2г-зм.VII7-T) або акордову послідовність типу: I6-Д34-I-Д34-VI-II-II6-ДДVII7-К-Д7-I;

в) модуляцію із Сі бемоль мажору у ре мінор;

2. Проспівати від звуку "до":

а) інтервали (вниз): м.7-зб.6 з розв'язанням;

б) акорди (вгору): малий мажорний секундакорд із всіма розв'язаннями (у різних значеннях).

II. Слуховий аналіз.

Визначити на слух:

1) звукоряди ладів, інтервали, акорди, відповідні до інтонаційних вправ;

2) модуляцію у тональність I-го ступеня спорідненості.

III. Сольфеджування.

Проспівати з листа: одноголосся і двоголосся.

Орієнтовні приклади:

а) одноголосся - А.Островський, С.Солов'єв, В.Шокин. Сольфеджио, №№ 35- 82;

б) двоголосся - И.Способин. Сольфеджио.Двухголосие. №№ 62, 93, 94.

Рекомендована література.

Посібники з диктанту.

Алексеев Б.Н., Блюм Д.А. Систематический курс музыкального диктанта. 3-е изд.- М.: Музыка, 1991.- 222 с.

Блиньский Е.М., Олендарьов В.М. Музичний диктант.- К.: Музична Україна, 1976.- 170 с.

Воронин О.К. 50 двухголосных диктантов.- К.: Музична Україна, 1986.- 26 с.

Калашник П.П., Булгаков А.Н. Музыкальные диктанты. Мелодии для гармонизации.- К.: Музична Україна, 1982.- 92 с.

Ладухин Н.М. 1000 примеров музыкального диктанта.- М.: Музыка, 1981.- 87 с.

Лопатина И.С. Сборник диктантов.- М.: Музыка, 1985.- 126 с.

Резник М. Музыкальные диктанты.- М.: Музыка, 1971.- 249 с.

Русяева И.А. Одноголосные диктанты. Вып.2.- М.: Музыка, 1984.- 158 с.

Русяева И.А. Двухголосные диктанты.- М.: Советский композитор, 1990.- 143 с.

Столова Е.М. Музыкальный диктант.- К.: Музична Україна, 1978.- 162 с.

Мюллер Т.Ф. Двух- и трехголосные диктанты.- М.: Музыка, 1978.- 94 с.

Фрейндлинг Г.Р. Двухголосные диктанты.- Л.: Музыка, 1975.- 104 с.

Підручники і посібники з сольфеджування.

Агажанов А.П. Курс сольфеджио. Вып.1.- М.: Музыка, 1965.- 230 с.

Агажанов А.П. Курс сольфеджио. Вып.2.- М.: Музыка, 1973.- 225 с.

Агажанов А.П., Блюм Д.А. Сольфеджио. Примеры из полифонической литературы.- М.: Музыка, 1972.- 218 с.

Алексеев Б.Н. Гармоническое сольфеджио. Изд.3.- М.: Музыка, 1975.- 332.

Васильева К.Н., Гиндина М.А., Фрейндлинг Г.Р. Двухголосное сольфеджио.- 2-е изд.- Л.: Музыка, 1982.- 119 с.

Драгомиров П.Н. Учебник сольфеджио. Переиздание.- М.: Музыка, 1991.- 63 с.

Качалина Н.С. Сольфеджио. Двухголосие и трехголосие. Вып.2.- М.: Музыка, 1990.- 125 с.

Квартков Б.В., Фридкин Г.А. Сольфеджио. Ч.1. Одноголосие.- М.: Музыка, 1969.- 148 с.

Квартков Б.В., Фридкин Г.А. Сольфеджио. Ч.2. Двухголосие.- М.: Музыка, 1987.- 110 с.

Ладухин Н.М. Одноголосное сольфеджио.- М.: Музыка, 1988.- 32 с.

Островский А.А., Солов'єв С.Н., Шокин В.П. Сольфеджио. Вып.1.- М.: Советский композитор, 1977.- 171 с.

Писаревский А. Сольфеджио для музичних шкіл. Одноголосся і багатоголосся.- К.: Музична Україна, 1967.- 353 с.

Рубец А.И. Одноголосное сольфеджио.- М.: Музыка, 1984.- 87 с.

- Русяева И.А. Одноголосные примеры для чтения с листа на уроках сольфеджио.- М.: Советский композитор, 1989.- 136 с.
- Серебряный М.О. Сольфеджио на ритмоинтонационной основе современной естественной музыки. Вып. I.- К.: Музична Україна, 1987.- 130 с.
- Серебряный М.О. Сольфеджио на ритмоинтонационной основе современной естественной музыки. Вып. II.- К.: Музична Україна, 1991.- 194 с.
- Способин И.В., Сольфеджио. Двухголосие. Трехголосие.- М.Музыка, 1991.- 135 с.
- Флис В.В., Якубяк Я.В. Сольфеджио для VII класу ДМШ.- К.: Музична Україна. 1982.-122 с.
- Фридкин Г.А. Чтение с листа на уроках сольфеджио.- М.: Музыка, 1982.- 127 с.
- Хвостенко В.В. Сольфеджио. Вып. II. - М.: Музыка, 1965.- 155 с.
- Збірки народних пісень.
- Балакирев М.А. Русские народные песни.- М.: Государственное музыкальное издательство, 1957.- 375 с.
- Лятошинський Б.М. Українські народні пісні. Вип. 2.- К.: Музична Україна, 1974.- 87 с.
- Ревуцький А.М. Народні пісні.- К.: Музична Україна, 1969.- 28 с.
- Римский-Корсаков Н.А. Сто русских народных песен.- М.: Музыка, 1977.- 223 с.
- Танеев С.И. Украинские народные песни.- М.: Государственное музыкальное издательство, 1958.- 251 с.
- Рекомендована методична література.
- Аерова Ф.И. Практичні поради з методики викладання сольфеджио.- К.: Музична Україна, 1974.- 62 с.
- Биркенгоф А.А. Интонируемые упражнения на занятиях сольфеджио.- М.: Музыка, 1990.- 76 с.
- Давыдова Е.В. Методика преподавания сольфеджио.- М.: Музыка, 1986.- 158 с.
- Дьяченко Н.Г., Котляревский И.А., Полянский Ю.А. Теоретические основы воспитания и обучения в музыкальных учебных заведениях.- К.: Музична Україна, 1987.- 110 с.
- Коленцева Н.Г., Чиж Г.Н., Мурзина Е.И. Сольфеджио.- К.: Музична Україна, 1988.- 55 с.
- Незванов Б.А. Интонирование в курсе сольфеджио.- Л.: Музыка, 1985.- 180 с.
- Островский А.А. Очерки по методике теории музыки и сольфеджио.- Л.: Государственное музыкальное издательство, 1954.- 302 с.
- Слуховой гармонический анализ в курсе сольфеджио. Сост. Лукомская В.Е.- Л.: Музыка, 1983.- 78 с.
- Творческие упражнения на уроках сольфеджио. Методические рекомендации. Сост. Грабовский В.С., Ластовецкий Н.А.-К.: РМК Минкультуры УССР, 1986.-
- Якубяк Я.В. Деякі вправи з сольфеджио.- К.: Музична Україна, 1972.- 40 с.